

Wilhelm von Humboldt

O RAZLIČNOSTI ČLOVEŠKE JEZIKOVNE GRADNJE

Pogled nazaj na dosedanji potek raziskovanja § 22

45

Tako smo prišli do ene izmed skrajnih točk, do katerih nas je moralo pripeljati naše dosedanje raziskovanje.

Celotno tu prikazano pojmovanje jezika, če naj na kratko povzamemo dosedanje obravnavo in ji omogočimo nadaljevanje, temelji v bistvu na ugotovitvi, da je jezik hkrati nujna dovršitev mišljenja in naraven razvoj dispozicije, značilne za človeka kot takega. Vendar pa ta razvoj ni razvoj nekega instinkta, ki bi ga bilo mogoče pojasniti zgolj fiziološko. Ne da bi bil akt neposredne zavesti, še več, celo trenutne spontanosti in svobode, lahko pripada le bitju, obdarjenemu z zavestjo in s svobodo, a v njem izvira iz tudi njemu samemu nerazumljive globine lastne individualnosti in iz dejavnosti v njem prisotnih moči. Kajti povsem je odvisen od energije in forme, s katero in v kateri človek nezavedno vzgibava vso svojo duhovno individualnost. V tej prepletenosti z individualno resničnostjo in zaradi še drugih, dodatnih razlogov je obenem podrejen tudi pogojem, ki obkrožajo človeka v svetu in celo vplivajo na akte njegove svobode. V jeziku se, kolikor se ta resnično pojavlja v človeku, razlikujeta dva konstitutivna principa: notranji smisel za jezik (s čimer ne mislim

posebne sposobnosti, pač pa celotno duševno zmožnost v povezavi z omiko in rabo jezika, torej zgolj neko usmeritev) in glas, kolikor je odvisen od lastnosti organov in temelji na tem, kar je že bilo preneseno. Notranji smisel za jezik je princip, ki od znotraj obvladuje jezik in povsod daje vodilni vzgib. Glas bi bil sam na sebi podoben pasivni materiji, ki sprejema formo. Samo prežet s smislom za jezik, spremenjen v artikuliran glas, in s tem, ko v sebi – v nerazdružljivi enotnosti in nenehnem vzajemnem učinkovanju – hkrati združuje neko razumsko in čutno moč, postane tisti princip v jeziku, ki resnično in, kot je videti, celo samostojno deluje v nespremenljivi simbolizirajoči dejavnosti. Kot za človekovo bivanje v svetu na splošno velja zakonitost, da ne more iz sebe izločiti ničesar, kar ne bi v tem istem trenutku postalo materija, ki povratno vpliva nanj in pogojuje njegovo nadaljnje ustvarjanje, tudi glas spremeni razumevanje in delovanje notranjega smisla za jezik. Vsako nadaljnje ustvarjanje torej ne ohranja enostavne usmeritve prvotne sile, pač pa sprejme usmeritev, sestavljeno iz te enostavne usmeritve in usmeritve, ki je dana z vsem, kar je bilo že predhodno ustvarjeno. Ker predstavlja naravna nagnjenost k jeziku človekovo splošno nagnjenost in morajo vsi v sebi nositi ključ razumevanja vseh jezikov, iz tega samo od sebe sledi, da si morajo biti forme vseh jezikov v bistvu enake in da morajo vselej dosegati splošni smoter. Različnost se lahko skriva le v sredstvih in le znotraj meja, ki jih dopušča doseganje smotra. Toda v jezikih se kaže na raznolike načine, ne le v golih glasovih, ki bi iste stvari le drugače poimenovali, temveč tudi v rabi glasov, po kateri smisel za jezik posega z vidika forme jezika, še več, z vidika svojega pojmovanja te forme. Samo s smislom za jezik bi namreč lahko v jezikih, kolikor so zgolj formalni, nastala le neka enoličnost. Kajti v vseh je potrebna pravilno in na določenih zakonitostih temelječo zgradbo, ki je lahko le ena in ista. A v resnici je to drugače, delno zaradi povratnega vpliva glasa, delno pa zaradi individualnosti kazanja notranjega smisla. Tu je namreč pomembna energija sile, s katero ta smisel vpliva na glas in ga v vseh, še tako neznatnih odtenkih naredi za živ izraz misli. Ta energija pa ne more biti povsod enaka, kar pomeni, da ne more povsod kazati enake intenzivnosti, enake dinamike in enake zakonitosti. Prav tako ji podpore ne zagotavljata vselej niti enaka nagnjenost k simbolnemu obdelovanju misli niti enako estetsko uživanje v bogastvu glasov in sozvočju. Kljub temu pa ostaja težnja notranjega smisla za jezik vselej uperjena v enakost v jezikih in njegova prevlada poizkuša na kakršen koli že način privedi nazaj na pravo pot tudi vsako odstopajočo formo. Nasprotno pa je glas tisti princip, ki še povečuje različnost, saj je odvisen od lastnosti organov. Tvori jo v glavnem

abeceda, ki predstavlja, kot to dokazuje ustrezno zastavljena analiza, temelj vsakega jezika. In ravno artikulirani glas ima svoje in zgolj njemu lastne ter delno na lahkotnosti in delno na blagoglasju izgovorjave temelječe zakonitosti in navade, ki sicer tudi vsebujejo neko enoličnost, vendar pa s posebno uporabo tvorijo nujne različnosti. Ker nimamo nikjer opraviti z izoliranim jezikom, ki bi se enostavno začel znova, se mora ta glas konec koncev vselej navezovati na predhodno ali tuje. V vsem tem tičijo torej razlogi nujne različnosti zgradbe človekovega jezika. Jeziki ne morejo imeti enake zgradbe, saj so narodi, ki govorijo te jezike, različni in živijo življenje, ki ga pogojujejo različna stanja.

Med obravnavanjem jezika samega na sebi se mora pokazati forma, ki se med vsemi možnimi formami najbolj ujema s smotri jezika, pri čemer moramo biti sposobni prednosti in pomanjkljivosti danih form ocenjevati glede na stopnjo, s katero se približujejo tej eni formi. Sledeč tej poti smo odkrili, da je ta forma nujno tista, ki največ obljublja splošnemu razvoju človekovega duha, z najbolj urejeno dejavnostjo pospešuje njegovo rast in ne le olajšuje sorazmernega ujemanja vseh njegovih usmeritev, temveč ga s povratno učinkujočim dražljajem tudi poživlja. Vendar pa smoter duhovne dejavnosti ni le v njenem notranjem dvigu. Sledeč tej poti nujno pride do tega, da mora postaviti nekakšno znanstveno zgradbo pojmovanja sveta in s tega vidika znova tvorno delovati. Tudi to smo upoštevali in pri tem se je povsem očitno pokazalo, da ta razširitev človekovega obzorja najbolje ali celo edino uspeva, če se drži najpopolnejše jezikovne forme. Zato smo si jo podrobneje ogledali, pri čemer sem poizkušal lastnosti te forme dokazati v točkah, v katerih se postopek jezika združuje v neposrednem doseganju svojih poslednjih smotrov. Za vprašanje, kako jeziku uspeva misel prikazati v preprostem stavku in v periodi, ki v sebi prepleta več stavkov, se mi je zdelo, da ponuja najpreprostejšo rešitev naloge, namreč oceno tako z vidika notranjih kakor tudi zunanjih smotrov. Izhajajoč iz tega postopka je bilo obenem mogoče priti do nujnih lastnosti posameznih elementov. Tega, da se bo posamezno jezikovno deblo ali pa le njegov posamezen jezik povsem in v vseh ozirih ujemal s popolno jezikovno formo, ne moremo pričakovati in vsaj na področju našega izkustva tudi ne najdemo. Sanskrtski jeziki se tej formi še najbolj približajo in so hkrati jeziki, v katerih se je duhovna omika človeškega roda skozi najdaljši niz napredkov še najuspešneje razvila. Zatorej jih lahko obravnavamo kot trdno primerjalno točko za vse ostale jezike.

Jeziki, ki odstopajo od čisto zakonite forme

Teh ni mogoče prikazati na enako preprost način. Ker stremijo k enakim skrajnim točkam kot čisto zakoniti jeziki, vendar pa tega cilja ne dosežajo v enaki meri ali pa po napačni poti, v njihovi zgradbi ne more vladati noben tako jasno izražen nasledek. V zvezi z doseganjem stavčne tvorbe smo razen kitajskega jezika, ki je brez vsakršnih gramatičnih form, postavili tri možne forme jezika, namreč fleksijsko, aglutinativno in asimilacijsko. Vsi jeziki nosijo v sebi eno ali več teh form in za presojanje njihovih relativnih prednosti je pomembno predvsem to, kako so te abstraktne forme vključili v svoje konkretne oziroma, še več, kakšen je princip tega vključevanja ali mešanja. Razlikovanje abstraktnih jezikovnih form od konkretnih dejansko obstoječih bo, kot se nadajamo, ublažilo nenavaden vtis, da se nekateri jeziki kažejo kot edino upravičeni, drugi pa štejejo za nepopolnejše, kajti tega, da lahko med abstraktnimi formami edino fleksijske štejejo za pravilne, bržkone ni mogoče prav zlahka ovreči. S tem izrečena sodba o drugih jezikih ne velja v enaki meri tudi za konkretne obstoječe jezike, v katerih ne prevladuje izključno ena izmed teh oblik, zato pa je v njih vselej živo prisotno opazno stremljenje k tisti, ki je pravilna. Zato je treba to točko utemeljiti s še podrobnejšim raziskovanjem.

48

Tistim, ki poznajo več jezikov, se utegne zelo na splošno zdeti, da vsakemu izmed teh jezikov, seveda kolikor so na isti stopnji kulture, pripadajo posebne prednosti, ne da bi bilo mogoče kateremu koli izmed njih pripisati odločilno prednost pred drugimi. Temu neposredno nasprotno je pojmovanje, ki se je izoblikovalo v sedanjih raziskovanjih; vendar pa se mnogim utegne zdeti še toliko bolj odbijajoče, kolikor tečejo prizadevanja teh raziskovanj predvsem v smeri dokazovanja tesne in nerazdružljive povezanosti med jeziki in duhovno zmožnostjo narodov. Zdi se torej, da se enaka zavračajoča sodba o jezikih nanaša tudi na ljudstva. Vendar pa je tu potrebno nekoliko natančnejše razlikovanje. Omenili smo že, da so prednosti jezikov sicer na splošno odvisne od energije duhovne dejavnosti, še posebej pa od posebne nagnjenosti te dejavnosti k razvijanju misli z glasom. Popolnejši jezik zatorej sprva dokazuje le manjši, vanj usmerjeni nagon naroda, ne da bi s tem odločal tudi o drugih njegovih intelektualnih prednostih. Povsod smo najprej izhajali zgolj iz zgradbe jezikov, da bi lahko oblikovali sodbo o tej zgradbi, pa smo se tudi zadrževali le pri njej. Da pa je ta zgradba z vidika stopnje v enem jeziku razvitejša kot v drugem, denimo, v sanskrtu bolj kot v kitajščini ali v grščini bolj kot v arabščini, bo težko zanikal tudi še tako nepristranski raziskovalec. Kakor koli bi že

poizkušali ene prednosti primerjati z drugimi, bi vendarle morali vselej priznati, da imamo nek tvoren princip duhovnega razvoja, ki navdihuje tako ene kot druge jezike. Da ne bi iz tega izhajajočih sklepov razširili na povratno vplivanje teh jezikov in na intelektualnost ljudstev, ki so (kolikor je to v človekovi moči) oblikovali te jezike, bi seveda morali prezreti vse odnose med duhom in jezikom. S tega vidika je prikazano pojmovanje povsem upravičeno. Kljub temu pa je še mogoč očitek, da lahko posamezne prednosti jezika razvijejo tudi posamezne intelektualne plati in da se duhovne dispozicije narodov veliko bolj razlikujejo z vidika svojega mešanja in lastnosti, kot pa jih je mogoče meriti z vidika njihovih stopenj. Oboje brez dvoma drži. Pravo prednost jezikov je treba iskati v njihovi vsestransko in harmonično učinkujoči sili. Jeziki so orodje, ki ga potrebuje duhovna dejavnost, so poti, po katerih se giblje dalje. Resnično blagodejni so le takrat, ko v vseh smereh spremljajo to dejavnost ter jo olajšujejo in navdihujejo, jo postavljajo v središče, iz katerega se harmonično razvija vsaka izmed njenih posameznih zvrsti. Ko torej tako radi priznamo, da forma kitajskega jezika nemara bolj kot katera koli druga poudarja moč čiste misli in dušo, ravno zato, ker odreže vse majhne, moteče vezne glasove, se usmerja vanjo bolj izključno in napeto, ko branje še tako majhnega števila kitajskih besedil to prepričanje stopnjuje v občudovanje, bodo nemara tudi najbolj vneti zagovorniki tega jezika le stežka trdili, da duhovno dejavnost usmerja k tistemu pravemu središču, iz katerega enako voljno vznikata poezija in filozofija kakor tudi znanstveno raziskovanje in besedno izvajanje.

S katere koli že plati raziskovanja izhajam, si ne morem kaj, da ne bi povsem jasno in neprikrito izpostavil odločilnega nasprotja med jeziki s čisto zakonito formo in jeziki s formo, ki odstopa od te čiste zakonitosti. Po mojem globokem prepričanju se s tem kaže zgolj neko neizpodbitno dejstvo. Pri odstopajočih jezikih se niti ne zanemarjata niti ne podcenjujeta njihova odličnost, ki jim zagotavlja nekatere posamezne prednosti, in umetelnost njihove tehnične zgradbe, pač pa se jim odreka zgolj sposobnost enako urejenega, enako vsestranskega in enako harmoničnega vplivanja na duha. Da bi nad katerim koli jezikom, tudi nad jezikom še tako primitivnega ljudstva, dajal kakršne koli negativne sodbe, se meni upira še veliko bolj kot komu drugemu. Takšne sodbe ne bi razumel le kot žaljive za človeštvo v njegovih, njemu najbolj lastnih nagnjenjih, temveč tudi kot nezdružljivo z vsakim pravilnim pojmovanjem, do katerega pridemo z razmišljanjem o jeziku in na podlagi izkustva z jezikom. Kajti vsak jezik je vedno le odsev prvotne nagnjenosti k jeziku nasploh. In da bi se lahko dosegli najenostavnejši smotri, do katerih mora nujno priti prav

vsak jezik, se vedno zahteva tako umetelna zgradba, da njeno preučevanje nujno pritegne tudi raziskovanje, da niti ne omenimo, da vsak jezik, razen njegovega že razvitega dela, poseduje neko nedoločljivo sposobnost lastnega prilagajanja kakor tudi vključevanja čedalje bogatejših in višjih idej. Pri vsem tu povedanem sem izhajal iz predpostavke, da so narodi omejeni le sami nase. Vendar pa vsrkavajo tudi tujo omiko in njihova duhovna dejavnost je na ta način deležna povečanja, za katerega ni zaslužen njen jezik, ki ji, nasprotno, rabi za širjenje njenega lastnega obsega. Kajti za vsak jezik je značilna prožnost, s katero lahko vase sprejema prav vse in iz samega sebe vsemu znova daje določen izraz. Človeku ne more nikoli in pod nobenim pogojem postati absolutna meja. Razlika je le v tem, ali izhodišče večanja moči in širjenja idej tiči v samem jeziku ali pa zunaj njega, oziroma, povedano drugače, ali je jezik tisti, ki navdihuje, ali pa se le tako rekoč pasivno in sodelujoče uklanja.

50

Če torej obstaja takšna razlika med jeziki, lahko vprašamo, kateri so tisti znaki, ki nam omogočajo, da jo prepoznamo. Pri tem se lahko zdi enostransko in tudi neprimerno vsemu bogastvu tega pojma, da ga iščem ravno v gramatični metodi tvorjenja stavkov. Nikakor ga nisem nameraval omejiti na nekaj takšnega, saj je zagotovo enako živahno prisoten v prav vsakem elementu in prav vsaki stavčni zvezi. Namerno pa sem se vrnil k tistemu, kar predstavlja tako rekoč temelj jezika in hkrati odločilno vpliva na razvoj pojmov. Njihova logična razvrstitev, njihova jasna medsebojna razločenost, določen prikaz njihovih medsebojnih razmerij predstavljajo nepogrešljivo podlago vseh, tudi najvišjih izrazov duhovne dejavnosti, vendar pa so, kot mora to biti razumljivo prav vsakomur, bistveno odvisni od omenjenih različnih jezikovnih metod. S pravilno metodo gre zlahka in naravno tudi pravilno mišljenje, pri drugih se pojavijo težave, ki jih mora premagati, ali pa se zgodi, da ne naleti na enako pomoč jezika. Enako razpoloženje duha, iz katerega izvirajo omenjene tri različne vrste postopanj, samo od sebe zaobjame tudi formiranje vseh ostalih jezikovnih elementov in ga prepoznamo predvsem v stavčni tvorbi. Hkrati pa so nena zadnje ravno te posebnosti še posebej primerne, da se faktično prikažejo v zgradbi jezika, kar predstavlja izredno pomembno okoliščino raziskovanja, ki se prav posebej usmerja v to, da bi v tem, kar je v jezikih dejanskega, zgodovinsko spoznavnega, odkrilo tisto formo, ki jo jeziki dajejo duhu, oziroma v kateri se mu jeziki notranje predstavljajo.

Prevedel Alfred Leskovec